

بررسی رابطه تجددگرایی با ویژگی‌های اخلاقی بین ۶۰ کشور جهان تحلیل ثانویه موج ششم پیمایش ارزش‌های جهانی^۱

رضا غیاث‌آبادی فراهانی*

منصور وثوقی**، مصطفی ازکیا***

چکیده

پدیده تجددگرایی تأثیرات متنوعی در ویژگی‌های اخلاقی داشته و موضوع مهمی در مطالعات عموم جامعه‌شناسان بوده است. می‌توان براساس این تحلیل‌ها و دغدغه‌ها سؤالاتی در بخش اخلاق مطرح کرد؛ سؤالاتی از این دست که در مسیر تغییرات جدید مسائل اخلاقی چه جایگاهی دارند؟ دو دیدگاه در این باره مطرح است مبنی بر این‌که نظریه‌پردازان کلاسیک از شکل‌گیری یک نظام اخلاقی جدید می‌گویند و جامعه‌شناسان معاصر با روی‌کردی تلفیقی و یا انتقادی به آن پرداخته‌اند. در این پژوهش براساس داده‌های پیمایش موج ششم مؤسسه ارزش‌های جهانی، که رونالد اینگلهارت و کریستین ولزل آن را اداره می‌کنند، به بررسی پژوهشی این دیدگاه‌ها پرداخته شده است. این تحقیق به‌روش تحلیل ثانویه داده‌ها و اطلاعات مربوط به ۶۰ کشور جهان را، براساس تعریف عملیاتی دو متغیر تجددگرایی و فعالیت در امور خیریه، استخراج و مجدداً تحلیل کرده است.

بررسی کلی رابطه میان تجددگرایی یا مدرنیسم با ویژگی‌های اخلاقی نشان می‌دهد که برخی مؤلفه‌های تجددگرایی با برخی ویژگی‌های اخلاقی روابط معناداری دارند.

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه (نویسنده مسئول)، ghiasabadi@khorasannews.com
** استاد گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، vosooghi_mn@yahoo.com
*** استاد گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، rural.development1388@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۱/۰۵، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۱۶

در مجموع، با افزایش گرایش به تجدد عضویت در سازمان‌های خیریه و فعالیت‌های انسان‌دوستانه کاهش می‌یابد.

کلیدواژه‌ها: تجددگرایی، مدرنیسم، نظام اخلاقی، تحلیل ثانویه، پیمایش ارزش‌های جهانی.

۱. مقدمه

تغییرات در عصر جدید به قدری وسیع بوده است که بی‌راه نیست اگر بگوییم عصر جدید دانش جامعه‌شناسی را ایجاد کرد تا به بازشناسی و فهم تغییرات خود پردازد. به تعبیر دیگر، می‌توان گفت: «مدرنیته عمیقاً و ذاتاً جامعه‌شناختی است» (گیلنز، ۱۳۸۴: ۱۳). امروزه در میان این تغییرات اهمیت هیچ‌کدام به اندازهٔ اتفاقاتی نیست که در زندگی شخصی، روابط جنسی، حیات عاطفی، ازدواج، و خانواده در حال وقوع است. در خصوص چگونگی تفکر ما دربارهٔ خودمان و چگونگی برقراری روابطمان با دیگران انقلابی در جریان است. این انقلاب است که در مناطق و فرهنگ‌های متعدد با سرعت‌های مختلف و با مقاومت‌های بسیار در حال پیش‌رفت است (Giddens, 2003: 6). از سوی دیگر، فردی مانند گوستاو استوا، فعال سیاسی مکزیکی، می‌گوید:

در مکزیک اگر نتوان متوجه بوی تعفن توسعه شد، یا باید خیلی بی‌حس و یا خیلی ثروت‌مند بود. صدمه‌زدن به اشخاص، فساد سیاسی، و انحطاط طبیعت که تا همین اواخر در توسعه به‌طور ضمنی وجود داشت امروزه قابل‌لمس و درک است (پیت، ۱۳۸۴: ۱۹۸).

جریان انتقادی‌ای که در گرایش‌های پست‌مدرن‌ها، پساتوسعه‌ای‌ها، فرانکفورتی‌ها، فمینیسم‌ها، و سنت‌گراها در مقابل عصر مدرن به‌راه افتاده است بسیاری از انتقادات خود را حول نظام اخلاقی عصر مدرن مطرح می‌کند.

از قرن هجدهم میلادی آدام اسمیت گفته بود که اساس اخلاقیات این است که خود را در جای آن‌که رنج می‌برد بگذاریم (کرزناریک، ۱۳۹۴: ۹۱). تامس نیگل نیز سعی کرده است در اخلاق عنصری مشترک و عام بیابد. برای چنین کاری به بررسی فاعل و عامل اخلاقی روی می‌آورد. راه‌کار نیگل در این مورد بسیار شبیه کانت است، هرچند با آن تفاوت دارد. نیگل عنصر مشترک اخلاق را «نوع‌دوستی» می‌داند. مراد نیگل از نوع‌دوستی، همان‌طور که خود اشاره می‌کند، از خودگذشتگی خاضعانه نیست، بلکه تمایل به انجام‌دادن

فعل برای منافع دیگران است، بدون نیاز به انگیزه‌های پنهانی (نیگل، ۱۳۷۹: ۷۹). در واقع مقصود او از نوع دوستی هرگونه رفتاری است که علتش صرفاً این باور باشد که دیگران باید از این رفتار سود ببرند یا از آن زیان نبینند (همان: ۱۶).

به نظر می‌رسد دیگر دوستی در همهٔ دین‌ها به منزلهٔ اصل زرین یا قاعدهٔ طلایی با این گزارهٔ مشترک تعریف می‌شود: «آن‌چه برای خود می‌پسندی برای دیگران پسند و آن‌چه برای خود نمی‌پسندی برای دیگران نیز پسند.»

براین اساس و هم‌چنین براساس داده‌هایی که با تحقیقات مؤسسهٔ پیمایش ارزش‌های جهانی در بسیاری از کشورهای جهان جمع‌آوری شده است می‌توان این موضوع را بررسی کرد که رابطهٔ میان تجددگرایی با رفتارهای اخلاقی، مانند نوع دوستی، و سایر ویژگی‌های اخلاقی و هم‌چنین عضویت و فعالیت در سازمان‌های خیریه در میان مردمان ۶۰ کشور جهان چگونه است. هم‌چنین صفات اخلاقی ذکر شده در پرسش‌نامهٔ مؤسسهٔ پیمایش ارزش‌های جهانی چه نسبتی با مؤلفه‌های تجددگرایی دارند؟

۲. مبانی نظری تحقیق

برای تعریف مدرنیسم (modernism) و یا معادل آن در فارسی تجددگرایی به تفکیک میان مدرنیسم با مدرنیته (تجدد)، مدرنیزاسیون (نوسازی)، و نیز تعریف مدرن (modern) و سنت نیاز داریم؛ از آن‌جاکه مدرنیسم نوعی گرایش است مفهوم‌گرایش نیز تعریف شده است. اصطلاح «مدرن» از ریشهٔ لاتین modo اقتباس شده است. این واژه در ساختار اصلی ریشه‌ای خود به مفهوم «به‌روز بودن» و یا «در جریان بودن» است. چنین مفاهیم و مضامینی بیان‌گر تمایزی است که امور و پدیده‌های مدرن با امور کهنه و قدیمی یا امور به‌وقوع‌پیوسته در دوران گذشته دارند (رهنمایی، ۱۳۸۰: ۱۳۲)، اما تجدد یا «مدرنیته» (modernity) اشاره‌ای نسبتاً مشخص به زمان و مکان و تمدنی معلوم دارد، برخلاف صفت «مدرن» که به زمان و مکان خاصی اشاره ندارد؛ اصولاً این تعریف «نوعی شرایط یا دورهٔ زمانی و جایگاه یا موقعیت مکانی برای مدرنیته در نظر می‌گیرد، یا مدرنیته را با آن ملازم و همراه می‌سازد» (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۳۷).

به‌غیر از مدرنیزاسیون یا «فرایند عینی تحولات اقتصادی و سیاسی» (میرسپاسی، ۱۳۸۱: ۱۳۲)، بازوی دیگر مدرنیته فرایندی بینشی است که «مدرنیسم» خوانده می‌شود. در واقع می‌توان گفت، برخلاف فرایند عینی مدرنیزاسیون، مدرنیسم از جنس ایده است. «نوعی

ایدئولوژی است؛ نوعی اندیشه است که در پی جای‌گزین کردن مدرن به‌جای کهنه است» (سروش، ۱۳۷۸: ۳۵۲).

بنابراین مشخص است که مدرنیسم نوعی گرایش است، اما در یک طبقه‌بندی از ویژگی‌های این گرایش می‌توان به مؤلفه‌های زیر اشاره کرد:

الف) گرایش انسان به عقل‌گرایی (ازکیا و دیگران، ۱۳۹۲: ۲۴۹)، یا به‌تعبیر دقیق‌تر استدلال‌گرایی؛

ب) گرایش انسان به آزادی (گنجی و آشوری، ۱۳۷۵: ۷)؛

ج) گرایش انسان به لحاظ اقتصادی به رفتار اقتصاد سرمایه‌داری (ملکیان، ۱۳۸۶: ۳۴-۴۵)؛

د) گرایش انسان به لحاظ سیاسی به یک دموکراسی لیبرال (جهانگلو، ۱۳۸۲: ۱۱۵)؛

ه) گرایش انسان به اومانیزم؛ اومانیزم یا انسان‌گرایی اعتقاد به این قول است که همه‌چیز باید به‌نحوی در خدمت انسان قرار گیرد (ملکیان، ۱۳۸۶: ۳۴)؛

و) به‌غیراز موارد یادشده مسئلهٔ تجددگرایی در ایران با یک ویژگی اضافی تاریخی نیز هم‌راه بوده است و آن عبارت است از نوعی احساس عقب‌افتادگی از جهان غرب (جهانگلو، ۱۳۸۱: ۴۷)؛

ز) گرایش انسان به تفکر انتقادی (همان: ۱۸۷)؛

ح) اعتقاد راسخ انسان به پیش‌رفت بشری (ازکیا و دیگران، ۱۳۹۲: ۳۰۰)؛

ط) گرایش به ناپایداری ابدی؛ به‌طوری‌که شارل بودلر، شاعر فرانسوی، وظیفهٔ «نقاش زندگی مدرن» را کشیدن ناپایداری می‌داند (Frisby, 1992: 45).

اما میان گرایش به تجدد، نوگرایی، و یا مدرنیسم با نظام اخلاقی چه رابطه‌ای برقرار است. در طبقه‌بندی‌ای کلی، تاریخ جامعه‌شناسی اخلاق را (البته اخلاق در این جا مفهومی کلان و معنایی نزدیک به نظام رفتاری است) می‌توان به چهار دورهٔ کلی تقسیم کرد:

الف) عصر بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی که در آن نظریه‌پردازان در پی فهم تغییرات اخلاقی و نظام اخلاقی جدید در جامعه‌اند. در نوشته‌های کنت و دورکیم به‌وضوح دغدغه‌های تربیتی و اخلاقی مشاهده‌شدنی است؛

ب) ظهور و تثبیت جامعه‌شناسی کارکردگرا، به‌ویژه در آثار تالکوت پارسونز، تأکید بر اجماع اخلاقی جامعه است. این جریان رفته‌رفته جریان اصلی جامعه‌شناسی را به‌خود

اختصاص داد. آنان نظام جدید اخلاقی برآمده از مدرنیسم را تأیید کردند و آن را دارای ریشه‌های ساختاری و متناسب با نظام اجتماعی جدید می‌دانند؛

ج) دوره سوم در جامعه‌شناسی شامل جامعه‌شناسی انتقادی است که در واقع واکنشی به مراحل پیشین و انتقادهایی به رویکرد محافظه‌کارانه جامعه‌شناسان است. این دوره که ریشه‌های آن به فعالیت‌های کارل مارکس برمی‌گردد در حوزه‌های مختلف از نظام اخلاقی حاکم بر سرمایه‌داری و نظام اخلاقی مردسالارانه گرفته تا صنعت فرهنگ و اصولاً ساختارهای اخلاقی به انتقاد می‌پردازد؛

د) برداشت‌های جدید در جامعه‌شناسی اخلاق به سمت تلفیق خلاقانه‌ای از جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، و نورولوژی پیش می‌رود. این را می‌توان فاز چهارم جامعه‌شناسی اخلاق به حساب آورد. در این فاز کوشش می‌شود که همه‌چیز با هم متناسب و بسط داده شود تا به نحوی کمک عملی کارآمد برای احیای اخلاق فراهم شود.

برجسته‌ترین سنت‌های نظری در جامعه‌شناسی، از جمله سنت‌هایی که از نوشته‌های مارکس، دورکیم، و وبر سرچشمه می‌گیرند، همگی گرایش به این داشته‌اند که در تفسیر ماهیت مدرنیته عامل تغییرات فراگیر را در نظر داشته باشند (گیدنز، ۱۳۸۴: ۱۴).

در اندیشه مارکس مفهوم اقتصاد سرمایه‌داری، در نظریات وبر ظهور عقلانیت صوری، در مطالب دورکیم ظهور هم‌بستگی ارگانیک و تضعیف وجدان جمعی، و بالاخره در اندیشه زیمل اقتصاد پولی‌جملگی از مهم‌ترین مؤلفه‌های جامعه‌مدرن در نزد این بزرگان بوده‌اند.

به عقیده امیل دورکیم رقابت سرمایه‌دارانه عنصر اساسی سامان صنعتی نوپدید نیست و وی برخی از ویژگی‌های مورد تأکید مارکس را حاشیه‌ای و گذرا می‌انگاشت. خصلت به‌شدت متغیر زندگی اجتماعی مدرن اصولاً از سرمایه‌گذاری مایه نمی‌گیرد، بلکه از محرک پرتوان تقسیم کار پیچیده‌ای سرچشمه می‌گیرد که از طریق بهره‌برداری صنعتی از طبیعت تولید را در جهت برآوردن نیازهای انسانی به پیش می‌راند (گیدنز، ۱۳۸۰: ۳۵).

جامعه‌شناسی اخلاق دورکیم تأکید دارد که مشکل اجتماع در درجه اول مشکل اقتصادی نیست، بلکه خصوصاً مشکل اجماع است؛ یعنی مشکل اصلی نظام اجتماعی به احساسات مشترک افراد، که تعارض‌ها در پرتو آن‌ها تخفیف می‌یابند، خودخواهی کنار گذاشته می‌شود، و آرامش حفظ می‌شود، مربوط می‌شود (آرون، ۱۳۶۳: ۷۳). دورکیم معتقد

است که تاریخ هیچ بحرانی، مانند آنچه در جوامع غربی رخ داده است، به خود ندیده و آن از دست رفتن اقتدار اخلاقی سنتی گذشته است (ریترز، ۱۳۷۳: ۹۶).

در این زمینه، جملهٔ آغازین مقالهٔ «کلان‌شهر و زندگی ذهنی» زیمل (Simmel, 1971)، دربارهٔ نگرانی برای سرنوشت فرد در برابر عقلانی شدن فزایندهٔ جهان، با نوشته‌های وبر هم‌نواست. زیمل می‌گوید: ژرف‌ترین مسائل زندگی مدرن از تلاش فرد برای حفظ استقلال و فردیت در مقابل قدرت‌های حاکم‌بر جامعه و سنگینی میراث تاریخی و فرهنگ بیرونی و روش زندگی ناشی می‌شود (کیویستو، ۱۳۸۶: ۱۷۷)، اما سؤال اصلی این است که این تمایل بشر برای مهار و سلطه بر طبیعت، نظام معرفتی با مرجعیت درونی، هم‌بستگی ارگانیک، کنش عقلانی، و سرمایه‌داری چگونه پاسخ‌هایی برای نظام اخلاقی ایجاد می‌کند؟ در این باره کریستوفر باول (Christopher Bowen) چهار مفهوم از اخلاق را معرفی کرده است. وی معتقد است در پاسخ به چند سؤال مهم از قبیل اخلاق چیست؟ از کجا می‌آید؟ و اشکال و تحولات آن کدام است؟ جامعه‌شناسان پاسخ‌های متفاوتی داده‌اند. از جمله وبر، زیمل، دورکیم، و مارکس اخلاق را پدیده‌ای اجتماعی دیده‌اند.

وی براساس این روی‌کردها پنج استراتژی هستی‌شناسانه را مطرح کرده است. منظور وی از استراتژی‌های هستی‌شناختی انواع چهارچوب‌های روش‌شناختی‌اند که از طریق آن‌ها منشأ پدیده‌ها توضیح داده می‌شود و منظور از منشأ نحوهٔ ظهور و گسترش پدیده‌هاست. وی پنج برداشت مهم را به‌نحو ذیل خلاصه کرده است:

جدول ۱. استراتژی‌های هستی‌شناختی در جامعه‌شناسی اخلاق

استراتژی شناختی	وجوه متمایز پیشین	تئوریسین‌های برجسته
۱ کل‌گرایی	نظام‌های ناهماهنگ ارگانیکی	دورکیم و پارسونز
۲ سلسله‌مراتب دوگانه	نظام‌های هماهنگ درونی	مارکس
۳ سلسله‌مراتب	نظام‌های چندگانه، غیردوری، و هماهنگ درونی	کلاسیک‌های غیرسنتی
۴ ترکیب	ساختارها (سیستم‌ها)	زیمل
۵ فردگرایی روش‌شناختی	کنش اجتماعی فردی	وبر

منبع: (Bowell, 2010: 36)

در میان نظریه‌پردازان معاصر رهنما در کتاب *خوانش پساتوسعه* می‌گوید: بسیاری از متفکرانی که در این کتاب راجع به توسعه و پیامدهای آن سخن گفته‌اند به این نتیجه رسیده‌اند که حقیقتاً توسعه برای مردمی که قرار بود به آنان کمک شود «هدیه‌ای خطرناک» بود. توسعه با تمام متعلقاتش در محیط طبیعی آنان وارد شد و در همان زمان بیش‌تر آن‌چه را برای آنان معنادار بود و مایه دل‌گرمی‌شان بود از آنان ستاند (Rahnama and Bawtree, 1977: 379). تولید بی‌نوایی یا «فقر مدرن» یکی از پیامدهای توسعه است. این شرایط کاملاً نوین را «اقتصادزدگی» جوامع ایجاد می‌کند، یعنی وابستگی فزاینده به اقتصاد از طریق افزایش نیازهای القاشده؛ نیازهایی که برآورده‌سازی آن‌ها برای بخش گسترده‌ای از مردم بیش‌ازپیش اگر نگوییم دشوار، غیرممکن است. اقتصاد نوین که چهره تولیدی دوگانه دارد (تولید هم‌زمان فراوانی و بی‌نوایی) نوع بشر را به‌گونه‌ای به مشارکت در تولید اشکال نوین بی‌نوایی سوق می‌دهد (رهنما، ۱۳۸۵: ۱۳). جامعه مصرفی از نظر بودریار درگیر اسطوره مصرف است، یعنی گفتار جامعه معاصر درباره خود آن؛ مصرفی که غایت گفتمانی‌اش این است که: «از مصرف‌کننده انسانی جهانی یعنی تجسم عام، آرمانی، و نهایی نوع بشر و از مصرف نطفه‌ای برای رهایی انسانی بسازد که در عوض و به‌رغم ناکامی در زمینه رهایی سیاسی و اجتماعی با توفیق هم‌راه خواهد بود» (بودریار، ۱۳۸۹: ۱۱۹).

بنابراین انسان به‌جای کنترل نیازها و امیال برای رستگاری می‌بایست جهان را برای ارضا و کام‌یابی آن‌ها آماده کند و یکی از شاخص‌های خوش‌بختی کام‌یابی بیش‌تر نیازها و امیال تعریف می‌شود؛ به‌عبارتی، عقلانیت عصر جدید به‌هم‌راه تفکر اومانستی درکنار تعریف جدید از کام‌یابی و پیش‌رفت توجه به نیاز دیگری در انسان‌ها را کاهش داد. ازسوی دیگر، هابرماس این‌طور استدلال می‌کند که نظام (system) و ویژگی عقلانی شدن آن بر زیست‌جهان (life world) و شکل عقلانی شدن متمایز آن غلبه می‌کند. ازمنظر هابرماس، عقلانی شدن باید این اجازه را به هر دوی زیست‌جهان و نظام بدهد که به‌صورت منفک‌ازهم هرکدام دیگری را ارتقا بخشد، نه این‌که هم‌چون زمان حاضر نظام زیست‌جهان را از شکل بیندازد. از فراگرد عقلانیت موردنظر وبر، که نظام قلمرو عقلانیت صوری است، زیست‌جهان (جهان حیاتی) جایگاه عقلانیت ذاتی است. استعمار جهان حیاتی بازگویی این نظر وبر است که در جهان نوین عقلانیت صوری بر عقلانیت ذاتی پیروز شده است و بر آن تسلط یافته است (ریتزر، ۱۳۸۵: ۷۳۵). این کنش اخلاقی تحت‌تأثیر فزاینده این استعمار است و مطلوبیت‌ها به‌سمت کمی شدن، کالایی شدن، و فردی شدن سوق پیدا می‌کند؛ این موضوع با اساس رفتار اخلاقی و

نوع دوستی در تضاد است. از سویی، تفکر اومانیستی (humanism) عصر مدرن نیز نگاه و روی کرد جدیدی به بشر بخشیده است. اومانیسم سیستمی هماهنگ و مشخص فکری و نظامی اعتقادی است (Monfasani, 1988: 530). اومانیسم، در تضاد با همه نظریه‌های جبرگرا، تقدیرگرا و معتقد به سرنوشت است. اومانیسم به انسانی باور دارد که از گذشته تاکنون رشد کرده است، آزادی و حق انتخاب دارد، و در محدوده‌ای مشخص می‌تواند تعیین‌کننده سرنوشت خودش باشد (Lamont, 1977: 14). آربلاستر می‌گوید: براساس اومانیسم، اراده و خواست بشر ارزش‌های اصلی بلکه منبع ارزش‌گذاری محسوب می‌شوند و ارزش‌های دینی که در عالم اعلا تعیین می‌شوند تا سرحد اراده انسانی سقوط می‌کنند (۱۳۷۷: ۱۴۰). از دیدگاه اومانیست‌ها، ارزش‌های اخلاقی هیچ منشأ فراطبیعی نداشته و صرفاً از تجربه‌های انسانی برخاسته‌اند و با قطع نظر از تجربه‌های انسانی هیچ ارزش اخلاقی‌ای معنا ندارد. بنابراین، اخلاق را باید درون زندگی انسان و نه بیرون از آن جست‌وجو کرد. هابز همه امیال انسان و خواهش‌های آدمی را خوب و موارد مورد نفرت انسان را بد می‌شمارد. بنابراین، هرچه مطابق میل و خواهش انسان است خوب و هر آن‌چه انسان متنفر از آن باشد و مطابق میلش قرار نگیرد بد و شر به حساب می‌آورد (گنون، ۱۳۷۶: ۱۹).

باین اوصاف، معیار فعل اخلاقی دردآور و رنج‌آور بودن یا نبودن آن است. فعلی خوب است که دردآور و رنج‌آور نباشد و فعلی بد است که توأم با ملال و آزرده‌گی باشد. پس هیچ ارزش و معیار کامل و مطلق اخلاقی مستقل از گزینش انسان، به‌طور فردی یا اجتماعی، وجود ندارد و ارزش‌ها متکثر و نسبی‌اند. به‌عبارتی دیگر، تمامی منابع اساسی حجیت معرفتی برای رفتار و باورهای اخلاقی زیرسؤال رفت و ریشه‌های معرفتی اخلاق دچار سستی شد.

براین اساس، مطالب مطرح‌شده مدعای اولیه را می‌توان در رابطه میان اخلاق و تجددگرایی مطرح کرد که تجددگرایی با تغییر نیازها و امیال انسان‌ها و همچنین باورها و تأثیر آن در ساختار جامعه کنش اخلاقی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به‌عبارتی دیگر، عصر مدرن و تجدد به‌باور همه نظریه‌پردازان تأثیرات جدی و مهمی در کنش اخلاقی کنش‌گران دارد، اما سؤالی مهم با پاسخ‌های دوگانه مطرح است و آن این‌که برخی نظریه‌پردازان، به‌ویژه جامعه‌شناسان کلاسیک، معتقدند که تجددگرایی به شکل‌گیری یک نظام اخلاقی جدید می‌انجامد که می‌توان تأثیرات مثبتی را نیز بر آن مترتب دانست، اما از سوی دیگر عمدتاً نظریه‌پردازان مکتب انتقادی، مانند نئومارکسیست‌ها و پسامدرنیسم‌ها، تأثیرات

تجددگرایی را مخرب ارزیابی کرده‌اند که به تحلیل دقیق این تأثیرات در بخش یافته‌ها خواهیم پرداخت.

۱.۲ تجددگرایی در ایران

در منابع گوناگون درباره چگونگی و نحوه ورود تجدد به ایران اختلافاتی دیده می‌شود. ایران گذرگاهی است میان آسیا، آفریقا، و اروپا که طی قرون محل گذر انسان‌ها، اندیشه‌ها، و کالاها از شرق به غرب و از غرب به شرق بوده است. ایران در سراسر این دوران تأثیرپذیر و تأثیرگذار بوده است. جاده ابریشم، حضور تاجران و گردش‌گران و عبور آنان از ایران، و به‌ویژه توسعه تجارت در عصر صفویه موضوعات مهمی در مسائل فرهنگی ایران بوده‌اند. درعین حال، مطالعات تاریخی نشان می‌دهند:

(الف) ایران در قرون شانزدهم و هفدهم با شدت گرفتن رقابت بین بریتانیا، هلند، و پرتغال برای تسلط بر خلیج فارس در کانون توجه قدرت‌های اروپایی قرار گرفته است؛

(ب) اعزام گروهی از ایرانیان به لندن برای یادگیری علوم نوین و اقدامات این گروه در بازگشت به ایران سرآغاز شکل‌گیری نوسازی در ایران شد (فاضلی، ۱۳۸۹)؛

(ج) هم‌چنین می‌توان به اهمیت تأثیر اقتباس آموزش و پرورش نوین از اروپا اشاره کرد، براین اساس، در نیمه اول قرن هجدهم میلادی دگرگونی‌های مهمی در ایران رخ داد؛

(د) در دوره پهلوی، علاوه بر تأسیس دانشگاه در ایران، حضور دانشجویان ایرانی در کشورهای غربی برای ادامه تحصیل و بازگشت آنان به ایران تأثیر مهمی در تغییر چهره ایران داشت (جهانبگلو، ۱۳۸۸؛ آبراهامیان، ۱۳۸۷)؛

(ه) روند صنعتی شدن در ایران، نقش قدرت و سرمایه خارجی، و رواج فورديسم در دوره پهلوی تأثیرات مهمی در رواج تجدد در ایران داشت (رزاقی، ۱۳۶۹: ۴۸؛ ازکیا و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۰۳).

اما در مجموع به لحاظ نظری درباره تجدد در ایران سه رویکرد مطرح است: الف) نظریه مدرنیته ناقص؛ ب) نظریه نوسازی و مدرنیته غربی؛ ج) نظریه ترکیب فرهنگی ایران و غرب.

با کمک یافته‌های این تحقیق می‌توان دریافت که کدام‌یک از دیدگاه‌ها در سایر کشورها به لحاظ کنش اخلاقی نزدیک به این سه دیدگاه است.

۳. روش تحقیق

روش تحقیق حاضر تحلیل ثانویه است و براساس داده‌های تحقیقات مؤسسه پیمایش ارزش‌های جهانی (World Values Survey/ WVS) انجام شده است. این اطلاعات براساس موج ششم پیمایش سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۴ به دست آمده است. مؤسسه پیمایش ارزش‌های جهانی بیش از ۴۰۰ گزارش پژوهشی از سال ۱۹۸۱ به بیست زبان دنیا منتشر کرده و یکی از معتبرترین سازمان‌های پژوهشی جهان است. در تحلیل ثانویه اطلاعات مربوط به ۶۰ کشور براساس تعریف عملیاتی دو متغیر تجددگرایی و فعالیت در امور خیریه از میان داده‌های این پیمایش استخراج شده است. در پیمایش ششم برخلاف پیمایش‌های دوره قبل اطلاعاتی از ایران منتشر نشده است.

بزرگ‌ترین مزیت استفاده از داده‌های ثانویه کم شدن هزینه‌هاست. گاهی اوقات مجموعه‌ای از داده‌های ثانویه باید خریداری شود، اما مؤسسه پیمایش ارزش‌های جهانی به آدرس www.worldvaluessurvey.org این اطلاعات را به صورت رایگان در اختیار عموم قرار داده است. مزیت عمده دوم استفاده از داده‌های ثانویه وسعت اطلاعات در دسترس است. بسیاری از این مجموعه‌داده‌ها طی زمان رخ داده است و امکان تحلیل بلندمدت را فراهم می‌کند. سومین مزیت عمده استفاده از داده‌های ثانویه مربوط به فرایند جمع‌آوری داده‌هاست که افراد متخصص و حرفه‌ای در سطحی وسیع و معتبر انجام داده‌اند.

۱.۳ متغیر مستقل

متغیر تجددگرایی براساس تعاریف مفاهیم و از سنجش مؤلفه‌های اهمیت دین و سنت‌ها در زندگی، اهمیت ابراز خود در آموزش به کودکان، اهمیت خوش بودن در زندگی و به‌خود رسیدن برای فرد، اهمیت موفق بودن و پیش‌رفت کردن، نقش علم و فناوری و اهمیت آن‌ها در جهان، مناسب بودن نظام مردم‌سالار برای کشورشان، و سهم بخش خصوصی در اقتصاد کشور تعیین می‌شود. گویه‌های ۹، ۲۲، ۷۰، ۷۳، ۷۵، ۷۹، ۹۷، ۱۳۰، و ۱۹۷ از پرسش‌نامه استاندارد شده پیمایش ارزش‌های جهانی، که این سازمان داده‌های آن را استخراج کرده است، به این مؤلفه‌ها اختصاص دارند.

۲.۳ متغیر وابسته

ویژگی‌های اخلاقی نیز براساس سؤالات مرتبط در این پیمایش انتخاب شده‌اند؛ سه سؤال درباره آموزش تواضع، مدارا با مردم و احترام به آنان، و هم‌چنین مسئولیت‌پذیری در این

تحقیق ذکر شده است که شماره‌های ۱۴، ۱۶، و ۲۰ گویه‌های موردنظرند؛ هم‌چنین سه متغیر برای تحمل سایر گروه‌های اجتماعی، به‌مثابه همسایه، انتخاب شده است که شماره‌های گویه‌ها عبارت‌اند از ۲۷، ۴۱، و ۴۴ و این سه گروه اجتماعی شامل سایر زبان‌ها، سایر ادیان، و سایر نژادها می‌شوند. برای موضوع عضویت و فعالیت در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه از گویه ۳۲ استفاده شده است که در این گویه سه پاسخ عضو نبودن، عضویت بدون فعالیت، و عضو فعال تعیین شده‌اند. روایی مفهوم تجددگرایی براساس دیدگاه‌های اساتید و کارشناسان و تحقیقات پیشین به‌دست آمده است. پایایی موضوع نیز از آن‌جاکه مربوط به پرسش‌نامه استانداردشده سازمان پیمایش ارزش‌های جهانی است موردتأیید است.

۴. یافته‌های تحقیق

تعداد کل پاسخ‌گویان ۸۵۲۷۳ نفر از بین ۶۰ کشور دنیا است. ۵۰/۹ درصد پاسخ‌گویان زنان‌اند که این رقم بین ۴۵-۵۵ درصد در کشورهای مختلف تغییر می‌کند.

براساس اطلاعات به‌دست‌آمده از جداول منتشرشده در سایت مؤسسه پیمایش ارزش‌های جهانی هشت گویه به شرح جدول ۲ استنتاج شده است. در این بخش هشت مؤلفه اصلی به تفکیک کشورها برای مفهوم تجددگرایی آمده است و هم‌چنین یک گویه برای عضویت و فعالیت در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه آورده شده است.

پاسخ مردم کشورهای مختلف به این سؤال که جهان با علم و فناوری بهتر یا بدتر شده است در یک طیف ۱-۱۰ نمره‌گذاری شده است که عدد جدول نشان‌دهنده میانگین پاسخ پاسخ‌گویان در هر کشور است. نمره نزدیک‌تر به ۱۰ بهتر شدن را بیان می‌کند. برای مثال، در این سنجش کشوری مانند شیلی با نمره ۶ کم‌ترین نمره را به دنیای با فناوری و علم (تجربی) داده است و کشوری مانند ازبکستان با نمره ۸/۹ بیش‌ترین نمره را به آن داده است.

اهمیت سنت نیز عددی بین ۱-۵ است که هرچه به یک نزدیک‌تر می‌شود سنت برای این جامعه اهمیت بیش‌تری داشته است. براین‌اساس، کشورهایمانند قطر و اردن گرایش بیش‌تری به سنت داشته‌اند و درمقابل هلند، کره جنوبی، و استرالیا کم‌ترین اهمیت را برای سنت قائل بوده‌اند.

درباره مناسب بودن یک نظام مردم‌سالار برای کشورشان، که حاصل جمع جبری درصد موافقان و مخالفان بوده، نمره ۰-۱۰۰ در نظر گرفته شده است؛ نمره ۱۰۰ بیش‌ترین گرایش

به نظام مردم‌سالار را نشان می‌دهد. کشورهایمانند آلمان، زیمبابوه، و مصر بیش‌ترین گرایش به دموکراسی و بحرین، روسیه، و یمن کم‌ترین گرایش را داشته‌اند.

درباره اقتصاد و سهم بخش خصوصی در طیفی ۱۰نمره‌ای هرچه عدد به یک نزدیک‌تر باشد، افراد جامعه بیش‌تر موافق افزایش سهم بخش خصوصی در اقتصادند و نمرات بالاتر موافق با دولتی‌کردن اقتصادند. براین‌اساس، کشورهایمانند مصر، شیلی، و اوکراین تمایل بیش‌تری به اقتصاد دولتی داشته‌اند و درعوض امریکا، ژاپن، و قبرس بیش‌ترین تمایل را به سمت اقتصاد آزاد داشته‌اند.

درباره اهمیت پیش‌رفت‌کردن و موفق‌بودن در زندگی در طیفی ۱-۵نمره‌ای هرچه عدد کم‌تری کسب شده باشد، اهمیت این موضوع برای افراد آن جامعه بیش‌تر است و اعداد بیان‌گر میانگین پاسخ‌گویان هر کشور است. براین‌اساس تایوان، هلند، و ژاپن کم‌ترین اهمیت و غنا، اردن، و قطر بیش‌ترین اهمیت را به این موضوع داده‌اند.

موضوع دیگر مسئله شادی و خوش‌بودن فرد در زندگی است. در طیفی ۱-۵نمره‌ای هرچه عدد کم‌تری کسب شود، اهمیت این موضوع برای افراد آن جامعه بیش‌تر است و اعداد نشان‌دهنده میانگین پاسخ‌گویان هر کشور است. کشورهایمانند رواندا، ژاپن، و ارمنستان کم‌ترین گرایش و کشورهایمانند بحرین، کلمبیا، و تونس بیش‌ترین گرایش را به این موضوع داشته‌اند.

درباره اهمیت آموزش ابراز خود در بین ارزش‌های مهم برای انتقال به کودکان، ۱۷ درصد پاسخ‌گویان الجزایری گزینه «ابراز خود» را ارزشی مهم برای آموزش به کودکان ذکر کرده‌اند؛ کشورهایمانند کره جنوبی، آذربایجان، و اسلوانی درصد بالاتری در این مقوله داشته‌اند و کشورهایمانند یمن، رواندا، و اسپانیا درصد کم‌تری را به‌دست آورده‌اند.

اهمیت دین در زندگی نیز براساس جمع‌جبری درصد افرادی که آن را مهم و یا خیلی مهم دانسته‌اند با افرادی که آن را کم‌اهمیت و یا بی‌اهمیت خوانده‌اند به‌دست آمده است و عددی بین منفی ۱۰۰ تا مثبت ۱۰۰ را شامل می‌شود که عدد مثبت ۱۰۰ بیش‌ترین اهمیت را برای دین در زندگی نشان می‌دهد. در این بخش کشورهایمانند الجزایر، اردن، فیلیپین، و غنا اهمیت زیادی برای دین قائل بوده‌اند و کشورهایمانند استرالیا، استونی، و چین اهمیت ناچیزی برای آن قائل‌اند.

شاخص تجددگرایی نیز از جمع‌جبری اعداد استانداردشده متغیرها و سپس استاندارد مجدد آن‌ها حاصل شده است.

جدول ۲. نمره شاخص و مؤلفه‌های تجددگرایی به تفکیک کشور

مؤلفه‌های تجددگرایی	حجم نمونه	شاخص تجددگرایی	وضعیت جهان با علم و فناوری ۹	اهمیت سنت ۸	مناسب بودن نظام مردم‌سالار برای کشورشان ۷	افزایش سهم بخش خصوصی در اقتصاد کشور ۶	اهمیت موفق بودن و پیش‌رفت کردن ۵	اهمیت خوش بودن در زندگی و به‌خود رسیدن برای فرد ۴	اهمیت ابراز خود در آموزش کودکان ۳	اهمیت دین در زندگی ۲
شماره گویه			۱۹۷	۷۹	۱۳۰	۹۷	۷۵	۷۳	۲۲	۹
نام کشور	N	Z	اندازه شاخص							
الجزایر	۱۲۰۰	-۱/۰۵	۷	۱/۹	۷۰	۶	۲/۳	۲/۳	۱۸%	۹۵
آذربایجان	۱۰۰۲	۱/۸۰	۸/۶	۱/۸	۶۴	۵/۲	۳/۳	۳/۲	۵۴%	۳۸
آرژانتین	۱۰۳۰	-۰/۰۹	۶/۷	۲/۷	۷۸	۶/۱	۳/۲	۲/۹	۱۵%	۱۴
استرالیا	۱۴۷۷	۰/۹۳	۷/۹	۳/۴	۷۶	۴/۷	۳/۶	۳/۷	۳۶%	-۳۴
بحرین	۱۲۰۰	-۱/۱۱	۷/۶	۲/۵	۵۳	۶/۳	۲/۵	۲/۵	۱۳%	۷۴
ارمنستان	۱۱۰۰	۰/۹۸	۷/۲	۲/۱	۷۶	۶/۲	۳	۴/۴	۲۰%	۷۹
برزیل	۱۴۸۶	-۱/۷۷	۶/۳	۲/۵	۶۶	۵/۲	۳/۱	۲/۶	۹%	۷۹
بلاروس	۱۵۳۵	۰/۸۲	۷/۶	۲/۶	۷۱	۵	۳/۴	۳/۷	۳۰%	-۳
شیلی	۱۰۰۰	۰/۲۷	۶	۲/۶	۸۶	۶/۸	۳/۱	۲/۳	۳۶%	۱۹
چین	۲۳۰۰	۱/۰۵	۸/۳	۲/۹	۶۳	۵/۷	۳/۱	۳/۹	۱۱%	-۶۹

۱۲۸ بررسی رابطهٔ تجددگرایی با ویژگی‌های اخلاقی بین ...

۷	%۳۸	۳/۱	۴/۱	۵	۸۱	۲/۹	۷	۰/۷۸	۱۲۳۸	تایوان
۷۱	%۳۲	۲/۶	۲/۶	۵/۷	۶۸	۲/۱	۶/۲	-۰/۹۰	۱۵۱۲	کلمبیا
۶۰	%۳۹	۳/۹	۲/۶	۴/۷	۹۰	۲/۱	۶/۵	۰/۲۸	۱۰۰۰	قبرس
۷۶	%۱۳	۲/۴	۲/۵	۵/۷	۷۷	۲/۲	۶/۹	-۱/۱۱	۱۲۰۲	اکوادور
-۴۸	%۶۳	۳/۶	۳/۹	۵/۹	۶۷	۲/۹	۷/۷	۲/۵۰	۱۵۳۳	استونی
۹۴	%۱۲	۳/۹	۲/۶	۵/۱	۷۰	۱/۶	۷/۷	۰/۰۰	۱۲۰۲	گرجستان
-۲۴	%۳۹	۳	۳	۵/۱	۹۰	۳/۱	۷/۳	۰/۵۸	۲۰۴۶	آلمان
۹۷	%۲۳	۳/۸	۱/۹	۵/۸	۹۱	۲/۲	۶/۷	-۰/۲۷	۱۵۵۲	غنا
-۳۳	%۳۱	۲/۹	۳/۲	۵/۸	۷۰	۳/۲	۷	۰/۱۶	۱۰۰۰	هنگ کنگ
۷۹	%۶۴	۳/۶	۲/۸	۵/۳	۶۴	۲/۶	۶/۷	۰/۲۵	۱۵۸۱	هند
۹۵	%۱۳	۲/۵	۲/۴	۵/۹	۷۶	۱/۹	۷/۷	-۰/۵۵	۱۲۰۰	عراق
-۴۸	%۳۴	۴/۱	۴/۲	۴/۵	۶۲	۴/۱	۶/۸	۰/۱۲	۲۴۴۳	ژاپن
۱۰	%۲۹	۳/۷	۳/۲	۶/۷	۷۴	۲/۶	۸/۵	۱/۹۹	۱۵۰۲	قزاقستان
۹۹	%۲۵	۲/۲	۱/۹	۶/۷	۷۷	۱/۷	۶/۹	-۰/۶۰	۱۲۰۰	اردن
۱۰	%۵۰	۳/۱	۳/۱	۵/۵	۵۰	۳/۵	۷/۴	-۰/۱۸	۱۲۰۰	کرهٔ جنوبی
۹۱	%۲۹	۲/۵	۲/۱	۵/۹	۵۹	۱/۹	۷/۷	-۰/۶۸	۱۳۰۳	کویت
۷۰	%۱۴	۳/۴	۲/۹	۵/۸	۴۴	۲/۵	۷/۷	-۰/۷۱	۱۵۰۰	قرقیزستان

رضا غیاث‌آبادی فراهانی و دیگران ۱۳۹

۵۷	%۲۳	۲/۵	۲/۵	۵/۲	۵۶	۲/۶	۶/۱	-۲/۰۷	۱۲۰۰	لبنان
۹۸	%۲۳	۲/۴	۲/۲	۶	۷۱	۱/۸	۸/۴	-۰/۱۲	۲۱۳۱	لیبی
۹۴	%۱۱	۳/۶	۳	۶/۱	۸۵	۲/۲	۷/۲	۰/۲۷	۱۳۰۰	مالزی
۶۸	%۱۹	۲/۶	۲/۷	۶/۱	۶۷	۲/۳	۶/۶	-۰/۹۰	۲۰۰۰	مکزیک
۹۸	%۳۰	۳/۷	۳/۵	۵/۳	۸۳	۲	۷/۷	۱/۰۴	۱۲۰۰	مراکش
-۴۷	%۲۳	۳/۵	۴/۴	۵/۵	۷۵	۳/۹	۷/۲	۰/۷۵	۱۹۰۲	هلند
-۲۳	%۳۲	۳/۹	۳/۸	۴/۵	۶۹	۳/۳	۷/۳	۰/۴۷	۸۴۱	نیوزیلند
۹۵	%۲۳	۳/۱	۲/۲	۵/۵	۸۳	۲/۱	۶/۹	-۰/۶۵	۱۷۵۹	نیجریه
۹۶	%۱۷	۲/۳	۲/۴	۵/۹	۵۶	۲/۳	۷/۹	-۱/۱۹	۱۲۰۰	پاکستان
۶۲	%۲۳	۳/۲	۳/۱	۵/۹	۸۳	۲/۴	۶/۳	-۰/۱۱	۱۲۱۰	پرو
۹۶	%۱۲	۳/۱	۲/۶	۶/۳	۵۱	۲/۳	۶/۲	-۱/۵۴	۱۲۰۰	فیلیپین
۶۰	%۴۱	۳/۸	۲/۸	۶/۵	۵۹	۲/۱	۷/۹	۱/۳۳	۹۶۶	لهستان
۱۰۰	%۲۰	۲	۱/۶	۶/۴		۱/۳	۸/۲	-۰/۴۰	۱۰۶۰	قطر
۶۸	%۲۹	۳/۷	۲/۹	۶	۶۸	۲/۲	۶/۹	۰/۳۲	۱۵۰۳	رومانی
-۱۱	%۳۲	۲/۹	۲/۸	۶/۶	۵۰	۲/۳	۷/۸	۰/۷۲	۲۵۰۰	روسیه
۴۵	%۹	۴/۷	۲/۸	۳/۷	۶۵	۳/۲	۸/۳	-۰/۷۰	۱۵۲۷	رواندا
۵۴	%۱۴	۳/۲	۳	۵/۲	۸۱	۲/۹	۷/۱	-۰/۶۶	۱۹۷۲	سنگاپور

۱۳۰ بررسی رابطهٔ تجددگرایی با ویژگی‌های اخلاقی بین ...

اسلوونی	۱۰۶۹	-۰/۱۴	۶/۹	۲/۸	۵۸	۴/۸	۲/۸	۳	%۴۹	-۳۳
افریقای جنوبی	۳۵۳۱	-۱/۲۴	۷/۱	۲/۶	۴۲	۶/۲	۲/۷	۲/۶	%۲۴	۶۹
زیمبابوه	۱۴۹۹	-۰/۸۴	۷/۳	۲/۸	۹۴	۵	۲/۴	۳	%۲۱	۹۱
اسپانیا	۱۱۸۹	۰/۲۷	۷/۱	۲/۶	۸۸	۵/۴	۳/۲	۳	%۸	-۳۵
سوئد	۱۲۰۶	۱/۴۴	۷/۶	۳/۲	۸۹	۵/۲	۳/۸	۳/۲	%۳۸	-۴۷
تایلند	۱۲۰۰	-۰/۲۹	۶/۷	۲/۵	۸۴	۶/۴	۳	۲/۸	%۱۵	۷۶
ترینیداد و توباگو	۹۹۹	-۰/۶۴	۷	۲/۶	۷۰	۵/۵	۲/۶	۳/۹	%۱۵	۸۲
تونس	۱۲۰۵	-۱/۵۴	۵/۹	۱/۸	۷۹	۵/۹	۲/۲	۲/۲	%۱۸	۹۷
ترکیه	۱۶۰۵	-۰/۰۴	۷/۷	۲/۱	۷۴	۵/۷	۲/۴	۲/۶	%۳۸	۸۶
اوکراین	۱۵۰۰	۱/۸۱	۷/۷	۲/۵	۷۱	۶/۷	۳/۵	۳/۸	%۳۲	۲۱
مصر	۱۵۲۳	۱/۳۸	۷/۸	۱/۸	۹۸	۶/۷	۲/۷	۳/۴	%۲۱	۱۰۰
امریکا	۲۲۳۲	-۰/۸۳	۷/۳	۳	۶۳	۳/۷	۳/۵	۴	%۱۸	۳۸
اروگوئه	۱۰۰۰	۰/۷۱	۶/۶	۲/۹	۸۴	۵/۶	۴	۲/۴	%۳۹	-۲۲
ازبکستان	۱۵۰۰	۰/۹۸	۸/۹	۱/۷	۸۴	۵/۴	۲/۷	۳/۳	%۸	۴۷
یمن	۱۰۰۰	-۱/۰۸	۸/۱	۱/۹	۷	۶/۷	۲/۷	۳/۳	%۷	۹۷

شاخص عضویت در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه براساس درصد افرادی که در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه عضوند و همچنین درصدی از این اعضا که فعال‌اند ذکر شده است. برای مثال در استرالیا ۳۲ درصد افراد عضو بوده‌اند که نیمی از آنان یعنی حدود ۱۶ درصد کل پاسخ‌گویان اعضای فعال‌اند. تایوان، افریقای جنوبی، و نیوزیلند درصد بالایی در عضویت و فعالیت دارند و کشورهایمانند ارمنستان، آذربایجان، چین، و گرجستان رقم پایین‌تری در این شاخص کسب کرده‌اند.

سه متغیر ارزش مورداهتمام برای آموزش به کودکان یعنی تواضع، مدارا و احترام، و مسئولیت‌پذیری براساس میزان موارد ذکرشده پاسخ‌گویان در کشورهای مختلف بیان شده است؛ به عبارتی دیگر، ۵۶ درصد پاسخ‌گویان در کشور الجزایر مسئولیت‌پذیری را جزء ۵ ارزش مهم آموزش به کودکان ذکر کرده‌اند. میزان سه متغیر بعدی یعنی همسایگی با نژادها، ادیان، و زبان‌های مختلف نشان‌دهنده درصد افراد در هر کشور است که حاضر به تحمل این‌گونه همسایگی نیستند. میزان اعتماد به سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه نیز در یک طیف منفی ۱۰۰ تا مثبت ۱۰۰ سنجیده شده است.

جدول ۳. شاخص‌ها و مؤلفه‌های ویژگی‌های اخلاقی به تفکیک کشور

سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه ۱۰		اعتماد به سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه ۱۱	همسایگی با سایر ادیان ۱۲	همسایگی با سایر زبان‌ها ۱۳	همسایگی با سایر نژادها ۱۴	اهمیت آموزش تواضع به کودکان ۱۵	اهمیت آموزش مدارا و احترام به کودکان ۱۶	اهمیت آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان ۱۷	ویژگی‌های اخلاقی
۳۲		۱۲۴	۴۱	۴۴	۳۷	۲۰	۱۶	۱۴	شمارهٔ گویه
درصد فعالان	درصد عضویت	مقدار شاخص	درصد که همسایگی را نمی‌پسندند			درصد افرادی که آن را ذکر کرده‌اند			نام کشور
۲	۶	۸-	%۴۳	%۱۸	%۲۰	%۳۴	%۶۱	%۵۶	الجزایر
۱	۲	۸-	%۳۵	%۲۶	%۵۸	%۲۲	%۷۲	%۷۹	آذربایجان
۶	۱۵	۲۱	%۳	%۴	%۱	%۴۲	%۵۸	%۵۷	آرژانتین
۱۶	۳۲	۴۰	%۴	%۱۰	%۵	%۴۹	%۸۶	%۶۶	استرالیا
۱۳	۲۱	۴۱	%۳۳	%۱۴	%۳۱	%۲۳	%۳۷	%۳۷	بحرین
۱	۱	۱۰	%۵۷	%۱۶	%۳۲	%۲۴	%۵۶	%۸۰	ارمنستان
۱۰	۱۴	۲۲	%۳	%۵	%۲	%۳۲	%۶۴	%۷۸	برزیل
۱	۳	۲۵	%۱۸	%۱۸	%۲۳	%۱۴	%۶۱	%۸۱	بلاروس
۶	۱۳	۳۸	%۶	%۵	%۶	%۴۳	%۸۲	%۷۷	شیلی
۰	۲	۲۹	%۹	%۷	%۱۱	%۲۹	%۵۲	%۶۶	چین
۱۶	۴۲	۵۹	%۵	%۷	%۸	%۲۴	%۷۷	%۸۲	تایوان

رضا غیاث‌آبادی فراهانی و دیگران ۱۳۳

۸	۱۴	۴۳	%۷	%۸	%۳	%۴۶	%۸۶	%۸۲	کلمبیا
۶	۱۳	۳۵	%۲۰	%۱۴	%۲۵	%۳۶	%۷۰	%۸۱	قبرس
۳	۶	۲-	%۳۲	%۳۴	%۳۵	%۵۴	%۶۸	%۷۵	اکوادور
۲	۵	۴۴	%۲۱	%۱۷	%۲۵	%۴۳	%۸۵	%۸۸	استونی
۰	۰	۳۰	%۳۶	%۲۰	%۳۲	%۱۵	%۶۷	%۸۸	گرجستان
۶	۱۳	۵۱	%۱۴	%۱۳	%۱۵	%۶	%۶۷	%۸۱	آلمان
۴	۹	۵۳	%۲۳	%۲۲	%۲۰	%۲۵	%۶۶	%۳۵	غنا
۷	۲۲	۳۹	%۱۷	%۱۶	%۱۹	%۱۵	%۶۹	%۷۹	هنگ کنگ
۱۲	۲۷	۲۸	%۳۵	%۴۰	%۳۰	%۷۴	%۸۲	%۸۴	هند
۴	۹	۲۰	%۲۸	%۲۸	%۲۸	%۳۴	%۷۴	%۷۰	عراق
۲	۳	۲۹-	%۳۳	%۲۰	%۲۲	%۴۵	%۶۵	%۸۷	ژاپن
۲	۵	۱۶	%۱۲	%۱۱	%۱۱	%۳۰	%۶۰	%۷۵	قزاقستان
۴	۹	۷-	%۲۹	%۲۷	%۲۷	%۳۷	%۷۷	%۷۳	اردن
۲	۱۰	۲۹	%۳۱	%۳۳	%۳۴	%۱۱	%۴۱	%۸۸	کره جنوبی
۱۳	۲۳	۳۰		%۲۹	%۲۸	%۳۹	%۶۸	%۶۰	کویت
۹	۱۹	۲۶	%۳۴	%۲۶	%۲۸	%۲۹	%۵۸	%۷۶	قرقیزستان

۱۳۴ بررسی رابطه تجددگرایی با ویژگی‌های اخلاقی بین ...

۹	۲۱	۱۳-	%۳۴	%۳۲	%۳۶	%۲۹	%۴۷	%۵۲	لبنان
۱۲	۱۹	۲۱	%۵۴	%۳۹	%۵۵	%۳۵	%۸۰	%۷۲	لیبی
۵	۱۱	۵۵	%۳۰	%۲۹	%۳۱	%۳۱	%۷۵	%۶۵	مالزی
۱۱	۲۰	۲۱	%۱۶	%۱۴	%۱۰	%۴۳	%۷۸	%۷۵	مکزیک
۱	۲	۲۸	%۱۹	%۱۱	%۱۴	%۲۵	%۵۷	%۶۴	مراکش
۳	۱۶	۹-	%۳	%۱۵	%۸	%۲۳	%۸۶	%۹۱	هلند
۲۰	۳۵	۳۱	%۱	%۶	%۳	%۳۷	%۸۳	%۵۶	نیوزیلند
۸	۲۲	۲۴	%۲۷	%۲۴	%۲۱	%۳۲	%۶۰	%۴۳	نجریه
۲	۶	۱۵-	%۲۴	%۱۲	%۱۶	%۳۷	%۵۳	%۶۲	پاکستان
۴	۸	۵	%۱۲	%۱۱	%۹	%۳۹	%۶۸	%۷۱	پرو
۱۶	۳۰	۶۲	%۱۶	%۳۱	%۲۲	%۳۲	%۶۲	%۶۷	فیلیپین
۴	۸	۳۸	%۵	%۳	%۶	%۱۵	%۸۳	%۸۱	لهستان
۱۱	۲۲	۷۳	%۱۲	%۱۰	%۹	%۳۳	%۷۷	%۷۶	قطر
۲	۴	۵-	%۱۹	%۱۷	%۲۴	%۱۳	%۶۵	%۷۰	رومانی
۱	۲	۳	%۱۴	%۱۹	%۱۷	%۲۳	%۶۴	%۷۸	روسیه
۶	۲۹	۱۶	%۵	%۸	%۴	%۵۲	%۵۶	%۷۲	رواندا

رضا غیاث‌آبادی فراهانی و دیگران ۱۳۵

۴	۱۲	۲۵	%۱۱	%۱۰	%۱۳	%۲۶	%۵۴	%۷۰	سنگاپور
۸	۱۶	۲۹-	%۹	%۵	%۱۱	%۴۴	%۸۱	%۸۳	اسلونی
۷	۳۵	۲	%۱۶	%۱۵	%۱۹	%۲۸	%۵۳	%۵۷	افریقای جنوبی
۶	۱۵	۴۸	%۷	%۷	%۸	%۳۰	%۶۴	%۴۳	زیمبابوه
۴	۷	۳۲	%۳	%۳	%۵	%۳۵	%۱۴	%۷۹	اسپانیا
۱۱	۲۹	۵-	%۴	%۳	%۳	%۳۰	%۸۷	%۸۳	سوئد
۹	۱۷	۲۳	%۳۳	%۲۸	%۴۰	%۴۴	%۶۵	%۶۶	ناروژ
۱۰	۲۰	۲۳	%۳	%۷	%۲	%۱۶	%۸۴	%۴۹	ترینیداد و توباگو
۰	۱	۲۱-	%۳۰	%۱۳	%۱۷	%۳۳	%۵۵	%۷۷	تونس
۱	۲	۱۵	%۳۷	%۳۰	%۳۶	%۲۸	%۶۱	%۶۷	ترکیه
۱	۳	۱۴	%۱۵	%۱۲	%۱۷	%۲۰	%۵۹	%۷۶	اوکراین
۰	۱	۱۰		%۲۰		%۲۹	%۶۲	%۵۹	مصر
۱۶	۳۰	۲۴	%۳	%۱۳	%۶	%۳۳	%۷۲	%۶۵	امریکا
۳	۶	۴۸	%۳	%۳	%۲	%۵۳	%۸۲	%۸۲	اروگوئه
۱	۱	۵۲	%۱۵	%۷	%۱۴	%۲۴	%۸۱	%۷۵	ازبکستان
۳	۹	۳	%۵۳	%۳۱	%۳۴	%۳۱	%۸۰	%۶۹	یمن

جدول ۴. هم‌بستگی میان عضویت در سازمان‌های انسان‌دوستانه با مؤلفه‌های تجددگرایی

وضعیت جهان با علم و فناوری	اهمیت سنت	مناسب بودن نظام مردم‌سالار برای کشورشان	افزایش سهم بخش خصوصی در اقتصاد کشور	اهمیت موفق بودن و پیش‌رفت کردن	اهمیت خوش بودن در زندگی	اهمیت ابراز خود در آموزش به کودکان	اهمیت دین در زندگی	هم‌بستگی	N=۵۹
-۰/۱۹۴	۰/۲۱۵	-۰/۱۱۰	-۰/۲۸۳*	۰/۰۳۰	-۰/۰۸۸	۰/۰۱۹	-۰/۰۰۲	هم‌بستگی پیرسون	عضویت در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه
۰/۱۴۱	۰/۱۰۲	۰/۴۱۲	۰/۰۳۰	۰/۸۲۲	۰/۵۰۵	۰/۸۸۴	۰/۹۸۸	معناداری - دودامنه	
-۰/۱۶۵	۰/۳۴۴**	-۰/۱۴۳	-۰/۳۲۸*	۰/۰۸۸	-۰/۰۳۲	۰/۰۴۰	-۰/۰۶۸	هم‌بستگی پیرسون	عضویت در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه
۰/۲۱۲	۰/۰۰۸	۰/۲۸۵	۰/۰۱۱	۰/۵۰۷	۰/۸۱۰	۰/۷۶۲	۰/۶۰۶	معناداری - دودامنه	

جدول ۵. هم‌بستگی میان مؤلفه‌های تجددگرایی با مدارا و نوع‌دوستی با اقوام، ادیان، و نژادها

اهمیت آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان	اهمیت آموزش مدارا و احترام به کودکان	اهمیت آموزش تواضع به کودکان	همسایگی با سایر نژادها	همسایگی با سایر زبان‌ها	همسایگی با سایر ادیان	۵۶ < n < ۶۰	
-۰/۴۳۳**	-۰/۲۲۰	۰/۰۱۷	۰/۳۶۶**	۰/۴۲۵**	۰/۴۸۴**	هم‌بستگی پیرسون	اهمیت دین در زندگی
۰/۰۰۱	۰/۰۹۵	۰/۸۹۸	۰/۰۰۵	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	معناداری - دودامنه	
۰/۳۹۹**	۰/۲۹۰*	۰/۱۱۲	۰/۱۰۲	۰/۰۵۴	-۰/۰۵۶	هم‌بستگی پیرسون	اهمیت ابراز خود در آموزش به کودکان
۰/۰۰۲	۰/۰۲۶	۰/۳۹۸	۰/۴۴۶	۰/۶۸۷	۰/۶۸۲	معناداری - دودامنه	

۰/۱۰۱	۰/۰۲۸	-۰/۱۵۸	-۰/۱۲۶	-۰/۱۵۱	-۰/۱۱۸	هم‌بستگی پیرسون	اهمیت خوش بودن در زندگی و به‌خود رسیدن
۰/۴۴۴	۰/۸۳۱	۰/۲۳۳	۰/۳۴۷	۰/۲۵۵	۰/۳۸۲	معناداری -دودامنه	
۰/۴۴۳**	۰/۲۳۰	۰/۰۰۱	-۰/۳۰۱*	-۰/۳۵۱**	-۰/۳۸۵**	هم‌بستگی پیرسون	اهمیت موفق بودن و پیشرفت کردن
۰/۰۰۰	۰/۰۸۰	۰/۹۹۶	۰/۰۲۲	۰/۰۰۶	۰/۰۰۳	معناداری -دودامنه	
-۰/۰۹۰	-۰/۰۷۳	-۰/۱۲۷	۰/۲۱۴	۰/۲۰۴	۰/۲۸۸*	هم‌بستگی پیرسون	افزایش سهم بخش خصوصی در اقتصاد کشور
۰/۴۹۹	۰/۵۸۲	۰/۳۳۹	۰/۱۰۶	۰/۱۲۲	۰/۰۳۰	معناداری -دودامنه	
-۰/۰۴۶	۰/۱۷۳	۰/۰۳۸	-۰/۲۵۵	-۰/۳۰۰*	-۰/۳۰۳*	هم‌بستگی پیرسون	مناسب بودن نظام مردم‌سالار برای کشورشان
۰/۳۳۴	۰/۱۹۳	۰/۸۷۵	۰/۰۵۵	۰/۰۲۲	۰/۰۲۳	معناداری -دودامنه	
۰/۱۸۲	۰/۰۱۵	۰/۰۷۱	-۰/۳۷۶**	-۰/۲۶۸*	-۰/۴۳۲**	هم‌بستگی پیرسون	اهمیت سنت
۰/۱۶۸	۰/۹۰۹	۰/۵۹۵	۰/۰۰۴	۰/۰۴۰	۰/۰۰۱	معناداری -دودامنه	
۰/۰۴۳	۰/۰۰۸	-۰/۲۵۸*	۰/۱۹۸	۰/۰۲۶	۰/۱۱۳	هم‌بستگی پیرسون	وضعیت جهان با علم و فناوری
۰/۷۴۴	۰/۹۵۴	۰/۰۴۹	۰/۱۳۶	۰/۸۴۷	۰/۴۰۲	معناداری -دودامنه	

جدول ۶. هم‌بستگی میان تجددگرایی با ویژگی‌های اخلاقی

اهمیت آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان	اهمیت آموزش مدارا و احترام به کودکان	اهمیت آموزش تواضع به کودکان	همسایگی با سایر نژادها	همسایگی با سایر زبان‌ها	همسایگی با سایر ادیان	اعتماد سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه	میزان فعالیت سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه	عضویت در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه		N=۵۹
۰/۳۹۸**	۰/۳۱۰*	۰/۱۷۳-	۰/۰۵۶-	۰/۲۴۳-	۰/۱۸۴-	۰/۱۳۶	۰/۲۹۴-	۰/۳۰۲-	هم‌بستگی پیرسون	تجددگرایی
۰/۰۰۲	۰/۰۱۷	۰/۱۹۱	۰/۶۷۴	۰/۰۶۴	۰/۱۷۰	۰/۳۰۶	۰/۰۲۴	۰/۰۲۰	معناداری -دودامنه	

۵. نتیجه‌گیری

در بررسی تفکیکی و جزءبه‌جزء رابطه میان مؤلفه‌های مختلف تجددگرایی (نه متغیر تجددگرایی) با ویژگی‌های اخلاقی یافته‌های تحلیل نشان می‌دهد که بین عضویت و فعالیت در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه فقط با متغیر میزان گرایش به اقتصاد بخش خصوصی رابطه معنادار وجود دارد و در سایر موارد رابطه‌ای معنادار وجود ندارد، البته در این مورد هم میزان رابطه ضعیف است. یافته‌های تکمیلی درباره عضویت و فعالیت در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه نشان می‌دهد که میزان عضویت و فعالیت در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه رابطه معنادار و مستقیمی با عضویت در سایر سازمان‌ها و نهادها دارد. هم‌چنین میزان اعتماد به ساختارها، سازمان‌ها، و نهادها نیز رابطه معنادار و مستقیمی با این موضوع دارد. بنابراین، مشاهده می‌شود که چگونه رفتار اجتماعی و اخلاقی متأثر از شهرنشینی، صنعتی شدن، گسترش دیوان‌سالاری، و فرهنگ مبتنی بر دیوان‌سالاری نهادی شده است؛ البته باید توجه کرد که مسئله اصلی یعنی کنش اخلاقی موضوعی جداست، اما کنش اخلاقی نهادی شده تابع نظام دیوان‌سالاری در کشورهاست.

هم‌چنین بررسی هم‌بستگی اجزا و مؤلفه‌های تجددگرایی با ویژگی‌های اخلاقی نشان می‌دهد که به ترتیب متغیرهای اهمیت دین در زندگی، اهمیت موفق بودن و پیش‌رفت کردن، مناسب بودن نظام مردم‌سالار برای کشورشان، اهمیت سنت، اهمیت ابراز خود در آموزش به کودکان، افزایش سهم بخش خصوصی در اقتصاد کشور، و نگرش فرد به وضعیت جهان با علم و فناوری بیش‌ترین هم‌بستگی را با ویژگی‌های اخلاقی داشته‌اند؛ به‌علاوه، متغیر اهمیت خوش بودن در زندگی با هیچ‌کدام از ویژگی‌های اخلاقی رابطه معناداری نداشت. براساس این تحلیل‌ها، در کشورهایی که شاخص اهمیت دین بالا بوده است تحمل‌پذیری سایر نژادها، ادیان، و زبان‌ها کم‌تر است و هم‌چنین آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان در مقایسه با سایر متغیرها اهمیت کم‌تری داشته است. یافته‌ها هم‌چنین نشان می‌دهند که هرچه در کشورها ارزش آموزش موفقیت و پیش‌رفت به کودکان بیش‌تر شده است تساهل با سایر نژادها، زبان‌ها، و ادیان رشد یافته است؛ هم‌چنین در این کشورها اهمیت مدارا با مردم و احترام به آنان و مسئولیت‌پذیری بیش‌تر است. ضمناً مردم کشورهایی که نظام مردم‌سالاری را مناسب‌تر دیده‌اند و هم‌چنین سنت‌ها برایشان اهمیت زیادی داشته‌اند تساهل بیش‌تری با سایر نژادها، غیرهم‌زبانان، و سایر ادیان داشته‌اند. به‌عبارت‌دیگر، مفهوم و نظام حقوق بشر (human rights) در سطح جامعه و نه در سطح نظام‌های سیاسی، که عموماً

ابزاری برای قدرت‌جویی است، به یک نظریه «حقوق طبیعی» تبدیل شده است و به‌موجب «قانون طبیعی» نوعی تساهل با سایر انواع و افراد بشر را با خود به‌همراه دارد. هم‌چنین تحلیل‌ها نشان می‌دهند که با افزایش تجددگرایی اهمیت آموزش ارزش‌های مدارا و احترام و مسئولیت‌پذیری به کودکان افزایش می‌یابد.

بررسی کلی هم‌بستگی میان متغیر تجددگرایی یا مدرنیسم با ویژگی‌های اخلاقی نشان می‌دهد که اگرچه مؤلفه‌های تجددگرایی با فعالیت‌های خیریه رابطه‌ای ندارند، اما براساس شاخص کلی تجددگرایی با کنترل میان‌گرایش به تجدد هم با عضویت و هم با فعالیت در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه رابطه‌ی معناداری وجود دارد؛ به‌طوری‌که، با افزایش گرایش به تجدد عضویت و فعالیت در سازمان‌های خیریه و انسان‌دوستانه کاهش می‌یابد. بنابراین، نظریه‌ی مجید رهنما را درباره‌ی توسعه و تولید بی‌نواهی می‌توان در این بخش به تولید بی‌نواهی اخلاقی گسترش داد و به‌عبارتی گفت تجدد و توسعه با تغییر نظام آگاهی و مطلوبیت در فرد وی را به نوعی بی‌نواهی اخلاقی دچار می‌کند. این موضوع هم‌چنین در جامعه‌ی مصرفی از نظر بودریار نیز مطرح است؛ انسانی که درگیر اسطوره‌ی مصرف است، یعنی گفتار جامعه‌ی معاصر درباره‌ی خود آن، مصرفی که غایت‌گفتمانی‌اش این است که از «مصرف‌کننده انسانی جهانی یعنی تجسم عام، آرمانی، و نهایی نوع بشر و از مصرف نطفه‌ای برای رهایی انسانی بسازد که در عوض و به‌رغم ناکامی در زمینه‌ی رهایی سیاسی و اجتماعی با توفیق هم‌راه خواهد بود» (بودریار، ۱۳۸۹: ۱۱۹). بنابراین، انسان به‌جای مهار نیازها و امیال برای رستگاری می‌بایست جهان را برای ارضا و کام‌یابی آن‌ها آماده کند؛ درواقع، یکی از شاخص‌های خوش‌بختی کام‌یابی بیش‌تر نیازها و امیال تعریف می‌شود. به‌عبارتی، عقلانیت عصر جدید به‌همراه تفکر اومانستی، درکنار تعریف جدید از کام‌یابی و پیش‌رفت، توجه به نیاز دیگران را در انسان‌ها کاهش داد.

پی‌نوشت‌ها

1. The Relationship between Modernism and Morality and Second Analysis of World Values Survey in 60 Country.
2. Important in life: Religion
3. Important child qualities: Self-expression
4. It is important to this person to have a good time; to “spoil” oneself

5. Being very successful is important to this person; to have people recognize one's achievements
6. Private vs state ownership of business
7. Political system: Having a democratic political system
8. Tradition is important to this person; to follow the customs handed down by one's religion or family
9. The world is better off, or worse off, because of science and technology
10. Active/Inactive membership: Humanitarian or charitable organization
11. Confidence: Charitable or humanitarian organizations
12. Would not like to have as neighbors: People of a different religion
13. Would not like to have as neighbors: People who speak a different language
14. Would not like to have as neighbors: People of a different race
15. Important child qualities: Unselfishness
16. Important child qualities: Tolerance and respect for other people
17. Important child qualities: Feeling of responsibility

کتابنامه

- آربلاستر. آ. (۱۳۷۷) ظهور و سقوط لیبرالیسم، ترجمه عباس مخبر، تهران، نشر مرکز
- آرون. ر. (۱۳۶۳) مراحل اساسی اندیشه در جامعه شناسی. ترجمه باقر پرهام. تهران پانچ اول سازمان انتشارات اسلامی
- ازکیا. م. دانش مهر. ح. احمدرش. ر. (۱۳۹۲). توسعه و مناقشات پارادایمی جدید. انتشارات کیهان
- اینگلهارت. ر. (۱۳۷۷) نوسازی و پسا نوسازی. ترجمه علیرضا مرتضویان. فصلنامه ادبی فرهنگی ارغنون شماره ۱۳
- برمن. م. (۱۳۸۰); تجربهٔ مدرنیته. ترجمه مُراد فرهادپور؛ تهران. انتشارات طرح نو؛ چاپ دوم
- بودریار. ژ. (۱۳۸۹) جامعهٔ مصرفی، ترجمهٔ پیروز ایزدی، تهران. نشر ثالث
- پیت. ر. هارت ویک. ال (۱۳۸۹) نظریه های توسعه، ترجمه مصطفی ازکیا، رضا صفری شالی، اسماعیل رحمانپور، نشر لویه
- جهانبگلو. ب. (۱۳۸۲). تمدن و تجدد؛ تهران. نشر مرکز؛ چاپ اول
- رهنما، م (۱۳۸۵)؛ هنگامیکه بینوایی فقر را از صحنه بیرون می راند، ترجمه حمید جاودانی، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی،
- رهنمایی. ا. ۱۳۸۰؛ غرب شناسی. انتشارات مؤسسه‌ی آموزشی و پژوهشی امام خمینی قم.

رضا غیاث‌آبادی فراهانی و دیگران ۱۴۱

ریترز . ج . (۱۳۷۴) و (۱۳۸۵) . نظریه جامعه شناسی در دوران معاصر . ترجمه محسن ثلاثی . انتشارات علمی

ساروخانی . ب . (۱۳۸۳) . روش تحقیق‌های در علوم اجتماعی . تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی .

سروش . ع . (۱۳۷۸) ؛ فربه‌تر از ایدئولوژی . تهران . مؤسسه فرهنگی صراط؛ چاپ ششم

سن . ا . (۱۳۷۷) اخلاق و اقتصاد . ترجمه حسن فشارکی . نشر و پژوهش شیرازه

کیویستو . پ . (۱۳۸۶) . اندیشه‌های بنیادی در جامعه شناسی . ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی، تهران

کرزناریک . ر . (۱۳۹۴) به جنگ همدردی خوش آمدید . مجله اندیشه پویا شماره ۲۷

گنجی . ا . (۱۳۷۵) . گفتگوی اکبر گنجی با داریوش آشوری . حسین بشریه . رضا داوری . موسی غنی‌نژاد انتشارات موسسه صراط

گون . ر . (۱۳۷۶) بحران دنیای متجدد، ترجمه ضیاءالدین دهشیری، انتشارات امیرکبیر

گیدنز . ا . (۱۳۸۴) و (۱۳۸۰) . پیامدهای مدرنیت . ترجمه محسن ثلاثی . نشر مرکز

گیدنز . ا . (۱۳۷۸) . تجدد و تشخیص . ترجمه ناصر موفقیان . نشر نی

گیدنز . ا . (۱۳۷۹) . جهان رها شده: گفتارهایی درباره یکپارچگی جهان . ترجمه علی اصغر سعیدی .

یوسف حاجی عبدالوهاب . انتشارات علم و ادب

معین . م . (۱۳۷۵) . فرهنگ فارسی . تهران . امیرکبیر

ملکیان م . (۱۳۸۶) شناخت جهان سرآغاز تجددگرایی . ماهنامه پژوهشی سیاسی اجتماعی آیین . شماره نهم ص ۳۴-۴۵

نیگل . ت . (۱۳۷۹) . معنای درست نادرست . فصلنامه فلسفی ادبی فرهنگی ارغنون شماره ۱۶

هابرماس . ی . (۱۳۹۱) مدرنیته پروژه ای ناتمام مجموعه مقالات مدرنیته و مدرنیسم . ترجمه حسینعلی نودری . انتشارات نقش جهان

Bauman Z., (۱۹۹۶), *Modernity*, The Oxford Companion to politics of the world, Oxford University press

Durkheim E.(۱۹۷۳) *On Morality and society*, Selected Writings Edited and with an Introduction by Robert N. Bellah, The University Of CHICAGO PRESS

Frisby, D., (۱۹۹۲), *German sociologists and modernity*, in Simmel and since, Routledge

Giddens, A. (۲۰۰۳) *Runaway World: How Globalization is Reshaping our lives*, publish Routledge new York, Profile Books

Illich. I.(۲۰۰۷) *Needs*, The Development Dictionary, distribute by Palgrave a division of St martin press, LLC

Inglehart, R. and Welzel, Ch. (۲۰۱۰). *Changing Mass Priorities: The Link Between Modernization and Democracy*, Journal Perspectives on Politics, Volume ۵

Lamont. C, (۱۹۹۷) *The philosophy of humanism newyork*, Humanist press

- Marx, K., Friedrich E.(۱۸۴۸) The Communist Manifesto By Karl Marx And Friedrich Engels, wild side press
- Monfasani .J (۱۹۹۸) Humanism, Renaissance, in Encyclopedia of philosophy, Routeledge, (london),. v۴.p.۵۳۰
- Nigel, T. (۱۹۷۰), The Possibility of ALTRUISM, Princeton University Press
- Powell, Ch. (۲۰۱۰) , four concept of morality ,in: Hitlin Steven and Vaisey (۲۰۱۰) , handbook of sociology of morality ,springer
- Rahnama .M& Bawtree .V (۱۹۹۷) , The Post-Development Reader, Zed Books
- World Values Survey , www.worldvaluessurvey.org.